

CUCERIREA INDEPENDENȚEI REFLECTATĂ IN CORESPONDENȚA VREMII

de dr. DAN BERINDEI

Dintre izvoarele istorice, corespondența reflectă deseori cel mai veridic și mai aproape de omenesc faptele relatate. O scrisoare nu este un document destinat publicității, ea reprezintă un schimb de impresii și relatări de fapte și evenimente menite a informa un apropiat, dar tocmai acest lucru face ca deseori veracitatea să fie mai respectată, întrucât alcătuitorul unei scrisori nu urmărește alte obiective colaterale, ci prin prezentarea unor situații particulare și singulare ne ajută a reconstitui realitățile unui moment istoric.

Evenimentele din 1877 își găsesc o oglindire în numeroase izvoare; printre acestea se înscriu și corespondențele epocii. M-am oprit asupra celor datorate unor participanți la evenimentele militare și ale familiilor lor. Moise Grozea¹, Dimitrie Giurescu², Eftimie Ulescu și soția sa Esmeralda³, Nicolae Stoenescu — ale cărui scrisori mi-au fost puse la dispoziție în copii de Dan Cernovodeanu —, Leon Ștefanof, Ioan Niculae, Ioan Dimitriu ori Sotir Ciurea⁴ sînt cei care mi-au oferit prin scrisul lor prilejul acestui bilanț; am mai adăugat și o scrisoare inedită a cofetarului Gr. Capșa⁵.

Scrisorile dezvăluie în ansamblu ce preocupă pe oamenii de la 1877, detalii asupra vieții lor, măsură în care ei au fost implicați direct sau indirect în evenimentele militare, concepțiile lor și mai ales atitudinea lor față de clipele hotărîtoare pentru țară, pe care le trăiau și la desfășurarea cărora au contribuit fiecare într-un fel sau altul. Nu de mic interes sînt sentimentele față de familie și patrie pe care ni le dezvăluie aceste corespondențe profund omenești.

Scrisorile contemporanilor ne relevă că, în fapt, în simțămintele oamenilor starea de război a ființat din toamna anului 1876. La 6 octombrie, Dimitrie Giurescu scria din Ploiești: „se zice că ne vor trimite să ocupăm Bulgaria și cîte altele”; două zile mai tîrziu el mai adăuga: „Noi stăm pînă acum tot la Ploiești, se zice că ne va porni spre Dunăre...”⁶. Neîndoielnic însă că abia primăvara anului 1877 ne va aduce atmosfera reală precedind ostilitățile, pentru că apoi, pe nesimțite, războiul propriu-zis să devină obiectul de discuție al scrisorilor.

¹ Sextil Pușcariu, Douăzeci de scrisori ale lui Moise Grozea din războiul de la 1877, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională” — Cluj, IV (1928—1927), p. 229—249 (se citează *Coresp. Grozea*).

² Radu Rosetti, Corespondența maiorului D. Giurescu mort în lupta de la Rahova, 7 noiembrie 1877, în „Memoriile Secțiunii Istorice a Academiei Române”, seria a III-a, tom. XXIX (1946—1947), p. 77—112 (se citează *Coresp. Giurescu*).

³ Scrisori din războiul independenței. Major Eftimie Ulescu, 1877—1878, ediție Andrei Brezcanu, București, 1977, XXVIII + 218 p. (se citează: *Coresp. Ulescu*).

⁴ Strînse în articolul lui Ștefan S. Gorovei, Scrisori din timpul războiului pentru independență, în „Revista Arhivelor”, seria a II-a, X (1967), nr. 1, p. 283—300.

⁵ Scrisoare din iunie 1877 adresată de Gr. Capșa lui I. Nestor (fotocopie comunicată de posesor, Gh. Cocorăscu, căruia îi aduc mulțumiri).

⁶ *Coresp. Giurescu*, p. 66.

Din orașele dunărene pustiite, din care locuitorii au plecat, ofițerii scriau familiilor și prietenilor lor. Ioan Dimitriu relatea din Bechet lui Petre Gorovei, la 27 mai 1877 : „Toate ar fi cum ar fi, o ducem rău cu masa, nu avem ce mânca, lumea a fugit, nu se află nimic, nici bărbat, nici femeie, nici copil, ci numai cîinii, care au rămas în proprietatea noastră”⁷; despre Calafat, Dimitrie Giurescu arăta la 10 iunie : „Este de jale să vezi acest orașel așa de frumușel acum devastat... Orașul pustiit, clasele fără ferestre și uși. locuințe pentru ciori, pînă și cîrțile au început să scoate mușuroaie prin mijlocul stradelor...”⁸.

Dar militarii își făceau datoria înfruntînd cu bărbăție primejdia. Tot Giurescu relatează construirea unei baterii cu 1800 de oameni, care riscaseră bombardamentul turcesc din Vidin („1800 de oameni lucrau pe întuneric fără să scoată unul o vorbă”) ⁹. Violentele canonade sînt și ele înregistrate. „Tunurile noastre — scria tot Giurescu la 27 aprilie 1877 — au început îndată a le răspunde, tun pentru tun și nu s-a încetat pînă n-au încetat mai întîi turcii”¹⁰; tot el mai semnala cu surprindere pauza care a intervenit timp de zece zile, în luna iunie, de ambele părți, în schimbul de focuri de artilerie dintre Vidin și Calafat¹¹. Efectul bombardamentelor românești este sintetizat de Moise Grozea la 1 iulie 1877 : „Românii trag mai bine, încît ti bagă în draci !”¹².

Curajul ostașilor era și el subliniat. „Soldații — scria medicul N. Stoenescu — au mare curaj, mai cu seamă de la bombardarea Calafatului, că toate bombele turcilor nu se spargeau și mergeau ca bolovanii de-a dura pe lîngă ei și ei rîdeau văzîndu-le că nu se sparge...”¹³. Dar, în general, oștirea mai era încă în așteptare și atunci îi mai vedem pe ofițeri mergînd la cite o cafenea ori făcîndu-și vizite („seara, scria E. Ulescu la 8 mai din Băilești, sînt la ceai la comandantul brigăzii”) ¹⁴.

Scrisorile mai dezvăluie zvonurile care circulau, îngrijorînd îndeosebi pe cei de acasă : „...pe aici — scria Esmeralda Ulescu la 2 mai — se aud fel de fel de lucruri, că ați avut lupte, că au pierit sumă de oameni...”¹⁵. Greutățile materiale generate de război apăsau și ele și pe cei din armată, cărora solda nu le ajungea totdeauna, mai ales că trimiteau parte din ea acasă, și îndeosebi pe cei rămași în urma celor plecați. D. Giurescu nota cu îngrijorare situația precară a mamei și surorii sale. „Pe mama și pe Zoe le-am văzut eri — scria el în noiembrie 1876 —, sînt bine, dar într-o nevoie care nu se poate descrie, neputînd nici un pensionar să capete măcar un gologan din vistierie”. Tot el scria soției sale peste cîteva luni : „...fă față nevoilor cu mare economie, nu știm ce zile om apuca...”¹⁶. O interesantă scrisoare este trimisă la 12 iulie 1877 de cofetarul Grigore Capșa lui Ioan Nestor, care se găsea în acea vreme la specializare în capitala Franței. El îi relatea prezența împăratului Rusiei, a prințului Mihai al Serbiei și a marilor duci ruși la București. „Împăratului — nota el — i-am vîndut mai multe lucruri în timpul șederii lui la Ploiești și la București. Prăvălia mea a fost și este totdeauna înaintea tuturor quelorlante”. „Cît despre iubita noastră patrie — mai adăuga — sperăm a eși cu Independența definitivă și scăpați de tributul ce pînă acum îl plăteam sălbaticilor de turci. Grație guvernului actual pînă acum ne-am strecurat foarte bine în chestiunea

⁷ Ștefan S. Gorovei, op. cit., p. 287.

⁸ Coresp. Giurescu, p. 88.

⁹ Ibidem p. 84.

¹⁰ Ibidem, p. 82.

¹¹ Ibidem, p. 101.

¹² Coresp. Grozea, p. 233.

¹³ Dan Cernovodeanu, Din corespondențe inedite a medicului militar N. Stoenescu în timpul războiului de independență, în „Revista de Istorie”, XXX (1977), nr. 6, p. 1060.

¹⁴ Coresp. Ulescu, p. 17.

¹⁵ Ibidem, p. 11.

¹⁶ Coresp. Giurescu, p. 88, 89.

Orientului și prin o mie și una de fețe prin cari am trecut de vreo 5 luni încoace. Oștirea noastră acum este vie, mîndră și gata a trece Dunărea și a da piept cu tiranul care de atîta timp ne bîntuie“¹⁷.

Armata era dornică de luptă, în ciuda greutăților. Trecerea Dunării era așteptată cu nerăbdare. „Fiecare zi care trece în neacțiune — relatea Moise Grozea cumnatului său Aurel Mureșanu — ne mărește nerăbdarea. Voinicii românași plini de abnegațiune oftează pe malul Dunării, dorindu-și momentul în care să realizeze speranțele națiunii, să documenteze încrederea ei, punînd cununi inverzînde pe vechile edificii ale strămoșilor Mihai și Ștefan...“¹⁸. La 3 iunie 1877, D. Giurescu nota și el: „Moralul armatei este altfel foarte bine“¹⁹. „Noi sîntem toți bine — scria sigur de el I. Dimitriu la 8 iulie 1877 lui Petre Gorovei —, așteptăm din moment în moment să primim ordin de trecerea Dunării“²⁰.

Trecerea fluviului a avut loc. Ostașii și ofițerii erau plini de avînt, dar și conștienți de greaua situație în care se aflau. „De cînd lumea nu cred că o oștire tînără ca a noastră să fi intrat pentru prima oară în luptă în condițiuni mai grele și mai desavantajoase...“. Aceasta era impresia lui Dimitrie Giurescu din 20 august 1877²¹. Cu douăzeci de zile mai înainte, I. Dimitriu, trecut la sud de Dunăre, informa sugestiv pe prietenul său P. Gorovei: „Platoul pe care sîntem plasați astăzi, este un cîmp sămănat cu mii de morminte de ale bieților luptători turci și ruși. Nu vezi decît tunuri de cartușe, gloanțe, obuze, oase, bucăți de haine, tunuri demontate etc. Sîntem la 25 kilometri de Plevna. Noi nu avem corturi, stăm în cîmp deschis, ne arde soarele, ne bate vîntul, ne udă ploaia...“²². Dar în ciuda greutăților, această tînără armată era plină de avînt, chiar și după ce vor avea loc lupte sîngeroase: „...vezi ca scris în figura oricărui soldat — scria locotenentul S. Ciurea lui P. Gorovei — curajul și devotamentul de a se pune în luptă, să moară pînă la unul. Ori de cîte ori s-a întîmplat a lua parte în foc, au năvălit ca tigrii și cu multă osteneală îi putem face a se retrage din luptă cînd vedem imposibilul. Astfel sînt. A speriat pe ruși curajul lor; generalul Lascarovici a raportat ducelui Neculai despre curajul călărașilor, spunînd că este o armă înfricoșată, atît călărașii cît și dorobanții, ceea ce a făcut a fi tare mulți decorai“²³.

În scrisori se găsesc firesc detalii numeroase, deosebit de vii, asupra celei de-a treia bătălii pentru Plevna din 30 august 1877, asupra lăurii redutei Grivița 1. Ample relatări sînt date de Moise Grozea, direct implicat în eveniment, el neuitînd însă a semna și pierderile deosebit de grele, calificate pe drept cuvînt de „enorme“; „pierderile batalionului 2 de vînători, care ne sînt pînă acum cunoscute — nota el — 350 răniți și morți din 700 de oameni“²⁴. Următoarele etape ale luptei pentru Plevna, ori luarea Rahovei — unde Dimitrie Giurescu a căzut eroic — sînt și ele firesc reflectate în corespondența contemporanilor și toate aceste relatări constituie în ansamblu un prețios izvor de istorie militară.

Dacă în vara 1877, D. Giurescu informa din Calafat despre călduri atît de mari că „zău nu-ți mai vine nici să mișei un deget măcar“²⁵, dincolo de Dunăre lucrurile s-au schimbat, înregistrîndu-se nu numai ploi, dar și zăpadă chiar, spre sfîrșitul lunii septembrie, noroi și greutăți naturale deosebite. Nici locurile nu păreau să convină luptătorilor români, care constatau și urmările dominației directe otomane: „Batalionul meu — scria la 20 octombrie 1877 D. Giurescu — ocupă drumul de la Plevna la Vidin la satul Breast,

¹⁷ Fotocopie pusă la dispoziție de Gh. Cocorăscu.

¹⁸ Coresp. Grozea, p. 231.

¹⁹ Coresp. Giurescu, p. 95.

²⁰ Șt. S. Gorovei, op. cit., p. 288.

²¹ Coresp. Giurescu, p. 183.

²² Șt. S. Gorovei, op. cit., p. 290.

²³ Ibidem, p. 294.

²⁴ Coresp. Grozea, p. 239.

²⁵ Coresp. Giurescu, p. 101.

o mizerie de sat cum nu pot să-ți faci ideie, bordeie în fundul pământului în care oamenii stau împreună cu vitele la un loc, sate care din depărtare le crezi o adunătură de morminte”²⁶. „...nu vă puteți imagina ce locuri muntoase și afurisite sînt pe aici”, scria la 31 octombrie Leon Ștefanof²⁷. Greutățile materiale ale ostașilor, lipsa de îmbrăcăminte și de încălțăminte erau semnalate și deplînse deseori, pînă cînd, la începutul lunii noiembrie, o scrisoare a medicului N. Stoenescu ne semnalează dotarea armatei cu cele trebuincioase²⁸.

Umanismul ostașului român și aspectele cavaleresti ale războiului pot fi și ele regăsite în corespondențe. M. Grozea nota joaca dorobanților, care înaintînd cu șanțurile pînă în apropierea unei redute turcești aruncau bulgări de pămînt, ba chiar și pesmeți și ciolane de curme adversarilor lor²⁹. Tot el relatea episodul unui armistițiu pentru îngroparea morților³⁰. „Remarcabil la această ocazie — scria el — fu admirația reciprocă a soldaților văzîndu-se d’odată față în față, vorbind și petrecînd totodată unii cu alții, fără d-a mai gîndi că cu vro cîteva minute în urmă aruncau moartea unii într-alții. Ai noștri rideau de turci, făcînd glume, la care nici turcii nu rămîneau datori”³¹. Merită a fi semnalat și episodul aducerii lui Osman Pașa în fața țarului, după capitularea sa. „Ajunghînd la casa unde îl adăstau — relatea Sotir Ciurea — au ieșit marele duce cu prințul Carol asociați de mai mulți generali în strigăte de urări și luîndu-l pe sus, l-au dus înaintea țarului, care l-a primit destul de amabil, felicitîndu-l despre buna lui purtare și făgăduindu-i că pentru acest merit îi va acorda orice se atinge despre a lui persoană”³².

Izvor viu, profund omenesc, dîndu-ți sentimentul de a trăi evenimentele, scrisorile din timpul momentului istoric al cuceririi neatîrnării ne încîntă și ne impresionează; ele rămîn mărturii prețioase, pe care istoricul nu le poate ignora, ci cărora el trebuie să se adreseze pentru a culege sursa vie a faptelor eroice petrecute cu un secol în urmă.

LA CONQUETE DE L'INDEPENDANCE REFLÉTÉE DANS LA CORRESPONDANCE DE L'ÉPOQUE

R é s u m é

Parmi les sources historiques c'est la correspondance qui reflète bien des fois le plus véridiquement et le plus proche de l'„humain“ les faits relatés, contribuant à la reconstitution des réalités d'un certain moment historique.

Les événements de 1877 se reflètent pleinement dans la correspondance des contemporains. Moise Grozea, Dimitrie Giurescu, Eftimie Ulescu et sa femme Esmeralda, Nicolae Stoenescu, Leon Ștefanof, Ioan Niculae, Ioan Dimitriu, Sotir Ciurea ou le confiseur Capșa offrent à ce propos dans leurs lettres un intéressant bilan.

Les lettres dévoilent ce que préoccupait les gens de 1877, des détails concernant leur vie quotidienne, la mesure de leur implication directe ou indirecte dans les événements militaires, leurs conceptions et surtout leur attitude vis-à-vis des moments décisifs qu'ils vivaient et auxquels ils contribuèrent chacun d'une manière ou de l'autre. La correspondance nous aide à reconstituer l'atmosphère de l'époque et à la fois elle nous offre des détails importants sur l'évolution des événements.

²⁶ Ibidem, p. 107.

²⁷ Șt. S. Gorovei, op. cit., p. 296.

²⁸ Dan Cernovodanu, op. cit., p. 1068.

²⁹ Coresp. Grozea, p. 241.

³⁰ Ibidem, p. 244—245.

³¹ Ibidem, p. 244.

³² Șt. S. Gorovei, op. cit., p. 298—299.